

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑΤΑ

«*Αν ανοίξεις την πόρτα του Ελληνισμού, η ξενιτιά θα πλημμυρίσει*».

Αυτά τα λόγια των Αλεξανδρινών λογογράφων εύλογα με έκαναν να στραφώ στην απαρχή του νεότερου Ελληνισμού στη χώρα των φαραώ.

Ψηλαφώντας στο σκοτάδι της εποχής, αναζήτησα την άκρη του νήματος: την παρουσία του Ελληνισμού στην αχανή αυτή χώρα.

Προχωρώντας γεμάτη αντικρουόμενα συναισθήματα αυτή την εξιστόρηση, κατακλύστηκα από καινούργιες πληροφορίες για τις περιόδους πριν από την έλευση του Μωχάμετ Άλη αλλά και μετά.

Διακεκριμένοι ιστορικοί όπως ο Georges Douin, ο Édouard Driault, ο François Charles-Roux, έγραψαν, με πρωτοβουλία του βασιλιά Φονάτ Α΄, δισέγγονον του Μωχάμετ Άλη, σειρά βιβλίων τα οποία εκδόθηκαν από τη Βασιλική Γεωγραφική Εταιρεία της Αιγύπτου υπό τον τίτλο Γενικές Εκδόσεις.

Στα βιβλία αυτά γίνονταν αναφορές σε ανέκδοτα έγγραφα που προέρχονταν από τα αρχεία των υπουργείων Εξωτερικών της Γαλλίας και της Αγγλίας, καθώς και από τα ταξινομημένα αρχεία των αιγυπτιακών Αρχών.

Αυτά τα συγγράμματα αποτέλεσαν πολύτιμο υλικό για την καταγραφή της Ιστορίας της Αιγύπτου τον πρώτον μισό του 19ου αιώνα και λίγο μετά. Σ' αυτά προστέθηκαν οι μαρτυρίες και άλλων μελετητών, όπως του Louis Bréhier, του F. Mengin, του M. Sabry, κ.ά.

Πολύ σημαντικό υλικό υπήρξαν επίσης οι προσωπικές μαρτυρίες των προξένων της εποχής καθώς και άλλων απεσταλμένων διπλωματών στη χώρα, τις οποίες κατέγραψαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους στην Αίγυπτο, όπως του βαρόνου Boislecomte. Τις μαρτυρίες αυτές άντλησα από τις εκθέσεις που έστειλαν στα αντίστοιχα υπουργεία Εξωτερικών των χωρών τους.

Σ' αυτές προστέθηκαν και οι γραπτές μαρτυρίες των Γάλλων που τέθηκαν στην υπηρεσία του αντιβασιλέα της Αιγύπτου. Και άλλες που εκδόθηκαν υπό το γενικό τίτλο Mémoires.

Η Ανατολή γοήτευε ανέκαθεν τους Ευρωπαίους. Η Πύλη του Πιπεριού, η οθωμανική συνοικία με τα περύτεχνα τζαμιά της, η Πύλη του Ήλιου, η Πύλη της Σελήνης ήταν σημεία που παρέπεμπαν σε εποχές μαγικές, που δυ-

ναμίτιζαν την περιέργεια και τη φαντασία των καλλιτεχνών και των περιηγητών. Ο Σατομπριάν, ο Φλομπέρ, και πολλοί άλλοι, περιέγραψαν την Ανατολή όπως την είδαν, με την ευαίσθητη και κάποτε αυστηρή ματιά τους, μεταφέροντας στοιχεία εκείνης της εποχής που είναι πολύ χρήσιμα για τους σημερινούς μελετητές.

Κατά την έρευνά μου προχώρησα και σ' άλλες μακρινές περιόδους, σκοτεινές, κατά τις οποίες η χώρα γνώρισε διαφορετικούς κατακτητές, θρησκείες και πολιτισμούς. Όλα αυτά άφησαν ανεξίτηλα σημάδια στην τέχνη, στα γράμματα, στη μουσική, στη θρησκεία. Από την Ελληνιστική εποχή ως την Αραβοκρατία και μετά...

Σε αυτές τις ταραγμένες εποχές διαπίστωνα πως σχεδόν πάντα κάποιος Έλληνας, κάποιο εξισλαμισμένο Ελληνόπουλο, απ' αυτά που είχαν απαχθεί από το Αιγαίο, ξεχώριζε με τη δύναμη του μυαλού του και την τόλμη του. Πολλές φορές αυτοί οι Έλληνες έφταναν στα ύπατα αξιώματα αλλάζοντας ακόμη και τον ρου της Ιστορίας. Άλλες πάλι κάποιοι από αυτούς συντρίφτηκαν κάτω από το βάρος δολιοφθορών.

Ύστερα ήρθαν οι αιχμάλωτοι δούλοι από την Κρήτη, από τη Χίο μετά τη σφαγή, από τον Μοριά, με αποκορύφωμα αυτούς που στοιβάχτηκαν στα καράβια αλυσοδεμένοι μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Πήραν το δρόμο προς τα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Η Αλεξάνδρεια δέχτηκε ένα μεγάλο αριθμό των δυστυχισμένων αυτών Ελλήνων. Πάνω από δέκα χιλιάδες εξαθλιωμένοι Έλληνες βρέθηκαν στα χέρια δουλεμπόρων. Κάποιοι, όταν ελευθερώθηκαν, έχοντας ακόμα τις μνήμες νωπές, προσπάθησαν να τις διατηρήσουν και κάποιον να τις μεταφέρουν.

Τίποτα εξάλλου δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στο ξεθώριασμα των αναμνήσεων, αν δε δώσει εντολή η μνήμη. Εκτός αν ηθελημένα σιωπά. Δεν πρόκειται όμως για τη μνήμη που κατοικεί στο κεφάλι του καθενός αλλά για εκείνη του αίματος, της καταγωγής, της ράτσας, που μένει αναλλοίωτη, που κρύβει έναν τεράστιο κώδικα αξιών.

Η βιωματική σχέση με τη γενέθλια πόλη μου, την Αλεξάνδρεια, διευκόλυνε την ανάκνωση αυτών των αναμνήσεων στο κομμάτι του Ελληνισμού που οδηγήθηκε στα σκλαβοπάζαρα. Υπήρχαν βέβαια και οι διηγήσεις αυτών των ανθρώπων οι οποίες πέρασαν από γενιά σε γενιά. Κάποιες ιστορίες δυστυχώς έμειναν σφραγισμένες πίσω από τις βαριές, κλειστές πόρτες των σπιτιών.

Οι πληροφορίες που έφταναν άλλοτε επιβεβαίωναν η μία την άλλη και άλλοτε ήταν αντιφατικές και αλληλοσυγκρουόμενες, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται η αλήθεια των γεγονότων.

Μέχρις ότου άνοιξα έναν μακρύ διάλογο με την Ιστορία και το μύθο, διαπιστώνοντας ότι οι αποκλίσεις μεταξύ της γραπτής και της προφορικής παράδοσης ήταν ανεπαίσθητες.

Μέσω της προφορικής παράδοσης, με τη δύναμη του λόγου, έμαθαν οι νεότεροι όλο το κοινωνικό πλαίσιο της εποχής και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι πρόγονοί τους στην Αίγυπτο του Μωχάμετ Άλη. Υπήρξαν όμως και περιπτώσεις Ελλήνων που εκμεταλλεύτηκαν τον πόνο των συμπατριωτών τους. Όλες αυτές οι αντιηρωικές σκιές προκαλούσαν στενάχωρα συναισθήματα που τα αντιστάθμιζε η συλλογικότητα με την οποία ενεργούσαν όλοι εκείνοι οι άνθρωποι που έφταναν κατά εκατοντάδες στη χώρα κυνηγημένοι από την τουρκοκρατούμενη πατρίδα, έτοιμοι όμως να μοχθήσουν, να προκόψουν στην ξένη γη, στη χώρα υποδοχής τους.

Πολύ σημαντική ήταν η προσφορά των πρωτοπόρων Ελλήνων, «των ψυχωμένων Ρωμιών», τους οποίους αργότερα οι Αλεξανδρινοί λόγιοι ονόμασαν «πρωτοκλασάτους». Γιατί εκτός από την άδολη φιλοπατρία που εκδήλωναν σε κάθε περίπτωση, είχαν ευψυχία και οικονομική ευμάρεια, που τη συνδέσαν με το θεσμό της ενεργεσίας, καθιερώνοντάς την σε ιδεολογία και διαχωρίζοντάς την απ' τη φιλανθρωπία που ως έννοια είναι πρόσκαιρη και ενίοτε ακαθόριστη. Διέθεταν και τίτλους, δικαιολογώντας απόλυτα την ονομασία που τους δόθηκε, ενώ ταυτόχρονα διατηρούσαν ακέραη την ελληνόψυχη συμπεριφορά τους.

Μερικές δεκαετίες αργότερα, ήρθαν στη χώρα και οι «δευτεροκλασάτοι». Τους έλειπαν οι τίτλοι. Τους αντικατέστησαν με άλλον πλούτο, τη μόρφωσή τους στα μεγάλα πανεπιστήμια της Ευρώπης. Σύντομα απέκτησαν υπερβολική ευμάρεια καθορίζοντας την τάξη τους. Μιλούσαν πλέον «για αριστομό και αριστοκρατία», έννοιες καινούργιες μέχρι τότε για τους Αλεξανδρινούς. Από αυτόν το διαχωρισμό των Ρωμιών προέκυψαν κρίσιμα ερωτήματα από τους νεότερους Αλεξανδρινούς λόγιους: Πού σταματά η Αλεξάνδρεια της ακμής και πού αρχίζει η παρακμή; Ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που καθορίζουν τις δύο εποχές; Οι διαφορετικές προσεγγίσεις και ερμηνείες που δίνονταν μεταλλάσσονταν από γενιά σε γενιά. Σε ύστερους χρόνους μάλιστα έγιναν αφορμή διαφωνιών μεταξύ των λογίων έως ότου οι τελευταίες γενιές αμφισβήτησαν αυτούς τους ταξικούς φανατισμούς.

Όλος αυτός ο πλούτος των πληροφοριών μπολιάστηκε και από άλλες πηγές: από τις υπάρχουσες ελλαδικές δημόσιες και πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες όπως και από τις μαρτυρίες των απογόνων, προφορικές και γραπτές, αυτών που οι μακρινοί πρόγονοί τους βίωσαν: Είτε χάθηκαν, είτε βρέθηκαν

κάτω από άλλες συνθήκες και άλλους καιρούς, αφήνοντας, στις καλύτερες των περιπτώσεων, κάποιο δικό τους σημάδι ως εξισλαμισμένοι πλέον.

Στην έρευνά μου βοήθησε σημαντικά το πολύτιμο υλικό που έφτασε στα χέρια μου από την οικογένεια του αδικοχαμένου Ενάγγελου-Βάγγου, ήρωα του προηγούμενου βιβλίου μου.

Από πολύ νωρίς ο Βάγγος κατέγραφε όλες τις διηγήσεις του Κεφαλλονίτη προπάππου του, του πρώτου Σπυράγγελου, όπως τις άκουγε από τον τελευταίο απόγονό του, επίσης Σπυράγγελο. Λίγο πριν από τη διάλυση των παροικιών και το ξεριζώμα των Αιγυπτιωτών από τη χώρα. Οι διηγήσεις αυτές ξεκινούσαν από τα χρόνια που ο πρώτος Σπυράγγελος έφτασε στην Αίγυπτο, την εποχή του Μωχάμετ Άλη.

Το εφηβικό ημερολόγιο του Βάγγου μού παραδόθηκε από τους οικείους του με βελτιώσεις και παρεμβάσεις που έκανε ο ίδιος κατά τη διάρκεια των σπονδών του στη Βενετία. Σε αυτό, ο Βάγγος έκανε ιδιαίτερες αναφορές στην προσωπικότητα της ανατρεπτικής και όμορφης Ροδάμνης, της προγιαγιάς του.

Αφήνω τελευταία την Μπιλιώ-Βασιλική, επίσης ηρώίδα του προηγούμενου βιβλίου μου, με την παράξενη, καταπιεστική μητέρα της. Συναντηθήκαμε με τη Βασιλική σε ένα καφέ της Γενεύης. Εκείνη άφησε για λίγο τις ακαδημαϊκές της υποχρεώσεις, κι εγώ τις δικές μου. Σ' αυτή τη συνάντηση, τρεις δεκαετίες μετά το ξεριζωμά της από τη γενέθλια πόλη μας, έμαθα το οικογενειακό μυστικό που κουβαλούσε για χρόνια η μητέρα της. Μια θλιβερή ιστορία, την οποία εκείνη εκμυστηρεύτηκε, όταν αρρώστησε, στα δικά της πρόσωπα.

Η μητέρα της ζούσε για πολλά χρόνια διπλή ζωή διατηρώντας συγχρόνως το κοινωνικό της πρόσωπο στις αλεξανδρινές της συναναστροφές. Επισκεπτόταν, στην περιοχή της Σαρκίας, τους εξισλαμισμένους απογόνους της προγιαγιάς της, Βασιλικής, και του προπάππου της, Σωτήριου. Οι δύο αυτοί πρόγονοι απάχθηκαν από τον Μοριά ξεχωριστά ο ένας από τον άλλο και ακολουθήσαν ο καθένας το δικό του Γολγοθά, όπως προέκλυψε ύστερα από έρευνες. Φαίνεται ότι η μητέρα της Βασιλικής έφτασε στα ίχνη των αλλόθρησκων συγγενών της λίγο μετά τη γέννησή της.

Το δρόμο άνοιξε το γαλάζιο τετράδιο της Αιμιλίας, κόρης της πρώτης Βασιλικής και του Σωτήριου. Η μητέρα της Βασιλικής ειδοποιήθηκε για την ύπαρξή του αρχικά από το υπουργείο Εξωτερικών της Γαλλίας και στη συνέχεια από ένα νομικό γραφείο. Το ημερολόγιο έφτασε τελικά στα χέρια της ύστερα από πολλές δυσκολίες. Σε αυτό διαφαίνεται καθαρά όλο το αιματοβαμμένο παρελθόν μιας εποχής.

Τα υπόλοιπα τα ανέλαβε η μυθιστορία, όπως καλά ξέρει, με την πλοκή και με τις λυτρωτικές της παρεμβάσεις. Ο Έρωτας έπαιξε επίσης τον κυρίαρχο ρόλο τού από μηχανής θεού, επεμβαίνοντας όταν όλα έμοιαζαν να χάνονται, απαλύνοντας τις ανοιχτές πληγές όσων έμειναν πίσω.

Από τη μακρινή αυτή περιήγησή μου αναδείχτηκαν στις σελίδες αυτού του βιβλίου οι συναρπαστικές, σπουδαίες γυναίκες της εποχής εκείνης που έκαναν τις απώλειες και τις ματαιώσεις της ζωής δύναμη. Μέσα από την έρευνα που διεξήγαγα, σμιλεύτηκε η εικόνα μιας ανεπανάληπτης προσωπικότητας, της Αλεξανδρινής, η οποία υπήρξε ευαίσθητη και δυναμική, ενάλωτη και αποφασιστική όταν έπρεπε να παρθούν πρωτοβουλίες για τη ζωή της και για τις ζωές των άλλων αλλά και όταν βαλλόταν η αξιοπρέπειά της.

Ήταν σαν να ξεπήδησαν οι γυναίκες αυτές από άλλες, πιο σύγχρονες εποχές. Γιατί κι αυτές πληγώθηκαν, αντιστάθηκαν, ερωτεύτηκαν και υπέκυψαν στο κάλεσμα της ζωής. Έγιναν καλές συντρόφισσες για τους συζύγους τους, στην επιλογή των οποίων είχαν κι εκείνες λόγο, και μάνες.

Έμαθαν να είναι δημιουργικές, να έχουν πολλαπλούς ρόλους στη ζωή, στην κοινωνία. Να είναι χρήσιμες. Να αφουγκράζονται την καθημερινότητα, να συμμετέχουν, αλλά να υπάρχουν και ως αυτόνομες προσωπικότητες. Και όταν έτσι το έφερε η ζωή, να πορεύονται μόνες συμμετέχοντας όμως και με αυτό τον τρόπο ενεργά. Η Ροδάμνη, η Αιμιλία, η Ευδοκία, η Αριάδνη, η Ελένη είναι κάποιες απ' αυτές που θα γνωρίσουμε και θα αγαπήσουμε.

Όμως και η Λογοτεχνία λειτούργησε θετικά στην εξέλιξη αυτού του πνιματος, με τον καθαρό της λόγο και την Αλήθεια που χαρίζει η Δημιουργία, η Έμπνευση όταν περνάει μέσα από την Τέχνη και την Ομορφιά.

Τελειώνοντας, αφήνω τους κτριτισμένους πάπυρους, το φτερό, την πένα, τον κονδυλοφόρο, το μελάνι, τα ίχνη που άφησαν οι πρόγονοί μας πάνω σε πέτρες, σε ταφικές επιγραφές, και παίρνω τα σύγχρονα εργαλεία γραφής.

Ανεβαίνω προσεκτικά στο τρένο που πάει κατευθείαν στο παρελθόν. Δρασκελώ χιλιετίες, αιώνες, και σταματώ για λίγο να συναντήσω τη ράτσα μου. Στην Ελληνιστική εποχή. Συνομιλώ για λίγο με τους όμαιμούς μου, και όπως νιώθω δυνατές τις αντοχές μου, κατεβαίνω οριστικά στην πρώτη στάση, στην Πύλη του Πιπεριού.

Παράξενα αρώματα της Ανατολής με κάνουν να θέλω να την ανακαλύψω. Αρχίζω και πλανιέμαι σε γνώριμους δρόμους...

Κορνιάζω ζαλισμένη. Ανασαίνω γρήγορα τον αγέρα που έφτανε από την Πύλη της Θάλασσας. Συνέρχομαι και τρυπώνω ακάλεστη στις ζωές των

απλών ανθρώπων, των ανθρώπων των εσναφιών, τον μόχθον, αλλά και των εμπόρων, των πρωτοπόρων Ρωμιών.

Ξεκλειδώνω τις καρδιές τους και φτάνω ως εκεί που αντέχει η ψυχή μου, τότε που τη φιλανθρωπία την έλεγαν αλληλεγγύη, και που ήταν προστατευμένη από τον διάφανο, αμόλυντο μανδύα της συλλογικότητας.

Προσπαθώ να ξετυλίξω το αληθινό παραμύθι της Αποδημίας, των Αιγυπτιωτών. Συναντώ τους προπάτορές μας. Συνομιλώ ατέλειωτες ώρες. Ακούω, διαβάζω, γράφω, αισθάνομαι και συμπορεύομαι...

Συνεχίζω ακάθεκτη, εγκλωβισμένη πια μέσα σ' αυτό το υπέροχο, ευωδιαστό χαρμάνι της Ανατολής και της Δύσης. Αφημένη ολότελα στους στροβιλισμούς του Βαλς της Σιωπής, να ακολουθεί κι αυτό τη ρότα της ζωής όλων. Να εναλλάσσονται οι ήχοι από πρελούδιο σε ορατόριο, σε ωδή, σε ραψωδία, σε ρέκβιεμ, μέσα από κάθε λογής ήχους και σιωπές, σαν να αφηγούνται τα δρώμενα της νέας πατρίδας μέσα από ένα διαρκές πισωγύρισμα γεγονότων και συναισθημάτων.

Εδώ, στη χώρα που κυλάει ο ράθυμος ποταμός Νείλος...

Έλεν-Έλλη Γκιάλη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Αλεξάνδρεια, 1816

Είχε μόλις ξημερώσει και μια ασυνήθιστη κινητικότητα επικρατούσε στη γειτονιά που συνόρευε με την Πύλη του Πιπεριού. Ένα θαμπό πέπλο απλωνόταν πάνω από την πόλη του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που έκανε πιο βαριά την ατμόσφαιρα. Τυλίγοντάς την ολόκληρη, τότε άλλαζε μορφή και τότε στεκόταν ακίνητο, απειλητικό.

Με δυσκολία διακρίνονταν από μακριά τα σπίτια της οθωμανικής συνοικίας στο Ανφούσι. Ούτε και τις καμπύλες του παλατιού που είχε χτίσει πρόσφατα ο αντιβασιλέας της χώρας, Μωχάμετ Άλη, στο Ρας ελ Τιν μπορούσε να ξεχωρίσει κανείς. Ο τελευταίος φαραώ, όπως τον αποκαλούσαν, επέλεξε να χτίσει το ωραιότερο παλάτι του στην άκρη της χερσονήσου, στο ακρωτήρι Συκεών, ανάμεσα στο πέλαγος και στο δυτικό λιμάνι.

Πίσω από τα πανάρχαια τείχη της πόλης, οι κάτοικοί της άκουσαν μια παράξενη, απόκοσμη βοή. Ο ουρανός είχε πάρει μολυβί χρώμα. Ένιωθαν να τους πλακώνει. Τα σύννεφα άλλαζαν συνεχώς σχήματα. Έμοιαζαν σαν ξεσκισμένες δαντέλες έτοιμες να σωριαστούν στη γη. Τρομαγμένοι, οδηγήθηκαν προς το μεϊντάνι, στο ξέφωτο που άφηναν μερικά αραιοχτισμένα σπίτια. Άντρες, γυναίκες και παιδιά, με την αγωνία στα πρόσωπά τους, αναζητούσαν τρόπους για να ξεφύγουν.

«Μπορεί να πρόκειται για τα φαντάσματα των Πτολεμαίων, των Βυζαντινών, των Αράβων», έλεγαν οι γεροντότεροι. Εκείνοι θεωρούσαν αυτή την αναταραχή προμήνυμα συμφοράς.

Επηρεασμένοι κάποιοι από τα κείμενα των Αράβων χρονικογράφων, κυρίως από τις αφηγήσεις των λόγιων παραμυθάδων, άφησαν τη σκέψη τους να τρέξει ακόμη πιο μακριά. Συχνά οι τελευταίοι αναφέρονταν σ' έναν μυστηριώδη θόρυβο που έβγαινε από τα σπλάχνα της χερσονήσου, τις μέρες που λυσομανούσε η θάλασσα. Εκεί ακριβώς όπου έχτισε ο Σώστρατος τον θαυμαστό Φάρο, τον 3ο αιώνα π.Χ. στα χρόνια του Πτολε-

μαίον Α' του Λάγου και του Β' του Φιλάδελφου. Ήξεραν καλά οι αφηγητές αυτοί την ιστορία του τόπου. Την είχαν διαβάσει στα παλιά κείμενα.

Δώδεκα χρόνια χρειάστηκαν για να δημιουργηθεί αυτό το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, που συγκέντρωσε την προσοχή ολόκληρης της οικουμένης. Γι' αυτό και οι πιο μορφωμένοι εξηγούσαν στους νεότερους ότι καταγράφηκε από τους ιστορικούς ως ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου. Δύο μεγάλοι σεισμοί, τον δέκατο και τον δέκατο τέταρτο αιώνα, έγιναν η αιτία να καταστραφεί το αρχαίο μνημείο. Σήμερα στη θέση του στέκει στιβαρό, αγέρωχο, το φρούριο του Μαμελούκου σουλτάνου Καϊτ μπέη. «Χτίστηκε από τα παλιά υλικά του μνημείου, εκ λευκού λίθου», έλεγαν.

Οι σκέψεις αυτές απασχολούσαν πολλούς από τους πιο ηλικιωμένους κατοίκους. Υπήρχαν και οι πιο ψύχραιμοι που έλεγαν: «Μπορεί να είναι γέννημα της φαντασίας μας». Μεταξύ αυτών ήταν και ο Ιταλός, μπαρμπέρης στο επάγγελμα. Πάντα αισιόδοξος ο σινιόρ Φίγκαρο. Έκλεισε το μαγαζί του για να συνδράμει όπως μπορούσε.

Με την ερμηνεία που έδινε ο Φίγκαρο συμφωνούσε και ο Μανωλιός, ο Κρητικός. Ήταν περιζήτητος για την τέχνη του. Ακόνιζε τα μαχαίρια του, και με τα χέρια του δάμαζε τα πιο σκληρά μέταλλα. Έφτιαχνε περίτεχνα κοπίδια και άλλα εργαλεία που τα προμήθευε και στην οθωμανική συνοικία. Ο Μανωλιός και ο Φίγκαρο είχαν κάποιες διαφορές μεταξύ τους. Σε τέτοιες στιγμές όμως τις άφηναν στην άκρη.

Δεν άργησαν να φτάσουν και ο Πυθέας, ο γιος του Φιλόθεου, μαζί με τον Γάλλο αρχιτέκτονα Φρανσουά. Κατοικούσαν και οι δυο στο ανατολικό μέρος της Πύλης του Πιπεριού. Ο πρώτος, αν και πολύ νέος, εκπροσωπούσε, σε στιγμές δύσκολες σαν αυτές που ζούσαν, τους Ρωμιούς, και ο δεύτερος τους Γάλλους συμπατριώτες του.

Μόλις τους είδαν, αναθάρρησαν όλοι, καθώς και οι δυο άντρες είχαν το σεβασμό των κατοίκων της περιοχής. Ο Πυθέας και ο Φρανσουά πίστευαν πως η αλληλοβοήθεια, κάθε φορά που προέκυπτε κάποιο πρόβλημα, αποτελούσε το θεμέλιο της συλλογικότητας των πολιτών. Αρκετά διαβασμένοι και οι δύο, ήξεραν ότι η πόλη γνώρισε παλαιότερα μεγάλες καταστροφές από φυσικά φαινόμενα. Τους εξήγησαν ήρεμα τα πιθανά αίτια της σημερινής αναταραχής. «Ίσως να προκαλεί αυτή τη σύγχυση», τους καθισούχαζαν, «ο δυνατός αγέρας που έρχεται από την πλευρά της Πύλης της Θάλασσας. Σφυροκοπώντας τα αγριεμένα κύματα αχολογά μέχρι τα τείχη της πόλης».

Οι περισσότεροι κάτοικοι της περιοχής ήταν ναυτικοί και εμπορευόμενοι Γραικοί, που είχαν ως ορμητήριο την Αλεξάνδρεια. Γνώριζαν ότι υπήρχε περίοδος που η Αλεξάνδρεια ήταν η Πύλη του Πιπериού, και ότι για αιώνες την εμπορική εκμετάλλευση αυτού του πολύτιμου μπαχαριού την είχαν οι Άραβες.

Ήταν καλά πληροφορημένοι όλοι τους για την αξία του πιπериού, που ήταν εφάμιλλη μ' αυτή του χρυσού. Γνώριζαν επίσης ότι χρησιμοποιούνταν ως μέσο συναλλαγής από τους Έλληνες και τους Ρωμαίους έως την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Αργότερα, όταν οι Άραβες άρχισαν να το διαθέτουν στην Ευρώπη μέσω της Αραβικής χερσονήσου και της Αιγύπτου, το εμπορεύτηκαν οι Ένετοί και οι Γενοβέζοι.

Ήξεραν ότι τον δέκατο τρίτο και τον δέκατο τέταρτο αιώνα η Αίγυπτος κυριαρχούσε εμπορικά στην Ανατολή και στη Μεσόγειο.

Έλεγαν και άλλα πολλά εκεί που μαζεύονταν οι Ρωμιοί, στον καφενέ των ναυτικών ή αλλιώς, όπως το ονομάτιζαν οι παλαιότεροι, στον καφενέ του Νικόδημου. Τελευταία οι ντόπιοι συναντούσαν εκεί και αρκετούς ξένους που είχαν καταφέρει να ενσωματωθούν με τους παλαιότερους θαμώνες. Μέσα από αυτή τη συνύπαρξη πλούτιζαν όλοι, θέτοντας ασυναίσθητα τις βάσεις και τις προϋποθέσεις της νεότερης κοσμοπολίτικης αντίληψης της πολιτείας. Η Αλεξάνδρεια εξάλλου, από την Πύλη του Πιπериού, διευκόλυνε τη συναλλαγή με τους Ευρωπαίους εμπόρους. Μερικοί από τους τελευταίους την έλεγαν και Πύλη της Ανατολής.

«Η παρακμή ωστόσο», έλεγαν κάποιοι από τους θαμώνες, «τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο, στα μέσα του δέκατου τέταρτου αιώνα, συμπίπτει με την εξάπλωση της πανώλης που μάζιζε για δεκαετίες τους πληθυσμούς».

Συχνά οι συζητήσεις στον καφενέ του Νικόδημου πήγαιναν πολύ πίσω στο χρόνο. Μιλούσαν για τον Ταμερλάνο, τον τρομερό πολεμιστή, και τις επεκτατικές του βλέψεις στην περιοχή. Αλλά και για τον Βάσκο ντα Γκάμα, τον τολμηρό Πορτογάλο θαλασσοπόρο, και τους νέους θαλάσσιους δρόμους που άνοιξε προς την Ινδία και την Άπω Ανατολή, μέσω του Ακρωτηρίου της Καλής Ελπίδας, προκαλώντας, όπως έλεγαν, «το τελικό χτύπημα στο άλλοτε ανθηρό εμπόριο των μπαχαρικών της Ανατολής». Γνώρισε μεγάλη δόξα ο Βάσκο ντα Γκάμα. Στέφθηκε το 1524 αντιβασιλέας των Πορτογαλικών Ινδιών.

Από τις αφηγήσεις των μεγαλύτερων μάθαιναν πολλά οι νεότεροι. Πολλές ήταν οι γνώσεις που είχε αποκτήσει κατ' αυτό τον τρόπο και ο

Φιλόθεος, παλιός έμπορος μπαχαρικών, σεβαστός απ' όλους και πολυταξιδεμένος. Ήταν από τους πρώτους που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Δεν αρνιόταν, όσες φορές κι αν του το ζητούσαν, να διηγηθεί τη δική του ιστορία. Όσα, δηλαδή, προηγήθηκαν, «πριν πραγματοποιήσω το ταξίδι της ζωής μου στη μεγάλη αυτή χώρα μαζί με την οικογένειά μου», όπως ο ίδιος έλεγε. Μελέτησε καλά την ιστορία της. Διάβασε, έμαθε, βουτώντας κυριολεκτικά μέσα στους αιώνες.

Η καταγωγή του ήταν από την Ήπειρο. Ο πατέρας του ήταν κληρικός, κοντοχωριανός με τον Νεόφυτο Δούκα. Και οι δυο είχαν φοιτήσει στην περίφημη σχολή του Μετσόβου. Ο Φιλόθεος μεγάλωσε σε ένα σπίτι όπου η παρουσία του μεγάλου αυτού πνευματικού άνδρα ήταν πάντα ζωντανή. Παρακολουθούσαν την εξέλιξή του από την Αυθεντική Σχολή του Βουκουρεστίου, όπου συνέχισε τις σπουδές του, έως το διορισμό του ως εφημέριου στο ναό του Αγίου Γεωργίου της Βιέννης. Αλλά και τη μετέπειτα γόνιμη πορεία του καθώς και το εκδοτικό του έργο, «το οποίο τον εντάσσει», όπως διάβαζαν, «στο πνεύμα του Διαφωτισμού και το οποίο παρουσιάζει ομοιότητες με αυτό του Αδαμάντιου Κοραή».

Με τα ίδια ιδανικά διαπαιδαγωγήθηκε και ο κατά δέκα χρόνια μικρότερος αδελφός του Φιλόθεου, ο Αναστάσιος.

Καθώς ο Φιλόθεος μεγάλωνε, την προσοχή του τράβηξε ένας άλλος διαπρεπής δάσκαλος του Γένους, ο Λαρισαίος Κωνσταντίνος Κούμας. Παρακολουθούσε την πορεία του, από τα σχολεία της γενέτειράς του όπου δίδαξε, έως την εποχή που ακολούθησε τον Άνθιμο Γαζή στη Βιέννη για να σπουδάσει τελικά στο πανεπιστήμιο της πόλης αυτής φυσική και μαθηματικά.

Ο Φιλόθεος θέλησε να φύγει για σπουδές στη Βιέννη, ο πατέρας του όμως τον έστειλε στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης, η οποία φημιζόταν για την ελληνοπρεπή εκπαίδευση που παρείχε. Μετά την αποφοίτησή του από αυτή, συνέχισε για δύο χρόνια τις σπουδές του στη Γαλλική Σχολή και απόκτησε το μπακαλορεά. Όταν πλέον ολοκλήρωσε τις σπουδές του, επηρεασμένος από τον κοσμοπολιτισμό και το επιχειρηματικό πνεύμα που επικρατούσε στη Σμύρνη, γνώριζε ότι το εμπόριο ήταν αυτό που τον έθελγε. Η κινητικότητα, η συνεχής άμιλλα, η δημιουργικότητα, στοιχεία που χαρακτηρίζουν το εμπόριο, ήταν αυτά που επιθυμούσε, και έτσι δεν πραγματοποίησε την επιθυμία του πατέρα του να ακολουθήσει τα βήματα του Νέοφυτου Δούκα.

Ο Αναστάσιος ακολούθησε άλλους δρόμους. Φοίτησε στο Φιλολογι-

κό Γυμνάσιο Σμύρνης, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1809 και στο οποίο δίδασκε ο Κωνσταντίνος Κούμας. Μετά την αποφοίτησή του συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, τη διεύθυνση της οποίας είχε ο Κωνσταντίνος Κούμας.

Στα μετέπειτα χρόνια ο Φιλόθεος παντρεύτηκε την όμορφη Αρετή, μονάκριβη κόρη του Ηρακλή Καραμάνογλου, γνωστού καπνέμπορου της Σμύρνης. Η γέννηση του γιου του, Ιωάννη, τον έκαναν να πιστέψει ότι θα συνέχιζε τη ζωή του στην κοσμοπολίτικη Σμύρνη.

Ξεκίνησε με το εμπόριο μπαχαρικών. Συχνά οι δάσκαλοί του του μιλούσαν για τον Ελληνισμό που άνθιζε στα μικρασιατικά παράλια από τον έκτο αιώνα. Από τότε ο μικρός Φιλόθεος ταξίδευε νοερά στα μέρη αυτά, εκεί όπου πρόκοβαν οι Μικρασιάτες – Κυδωνίες, Πέργαμο, Φώκαια, Έφεσο, Αϊδίνι. Ήταν σίγουρος ότι κάποια μέρα θα έφτανε ως εκεί, όπου χτυπούσε η καρδιά της Ρωμιοσύνης.

Μόλις απόκτησε το δικό του τσερνίκι*, άρχισε να οργώνει τις μικρασιατικές ακτές μαζί με τον γραμματικό του. Έφτασε μέχρι την ενδοχώρα. Ταξίδεψε σε όλη την Ανατολία, καθώς επιθυμούσε να γνωρίσει από κοντά τα μέρη για τα οποία τόσα είχε ακούσει και διαβάσει.

Σύντομα αντικατέστησε το τσερνίκι με ένα άλλο ισόβαρο, χρυσόπρυμνο καράβι, στο οποίο έδωσε το όνομα Πυθέας. Ήταν το όνομα που θα ήθελε να δώσει στον δεύτερο γιο του, όταν θα τον αξίωνε ο Θεός να αποκτήσει. Με αυτό το καλοτάξιδο πλοίο έφτασε μέχρι τη Μαύρη Θάλασσα. Ταξίδεψε και στη Μαρσιλια που είχε πολλά πάρε δώσε με τη Σμύρνη.

Ο ξαφνικός θάνατος του πεθερού του, που προκλήθηκε από την καταστροφή της μεγάλης και ακμαίας επιχείρησης που δημιούργησε, λόγω των αβλεψιών και των λανθασμένων πρωτοβουλιών του συνεταίρου και έμπιστου φίλου του, άλλαξε τη ροή των πραγμάτων. Οι οφειλέτες του πεθερού του, επίμονοι και αδίστακτοι, ταλαιπωρούσαν τις ζωές όλων.

Ο Φιλόθεος ανέκαθεν ένιωθε ότι τον συνέδεε μια ιδιαίτερη σχέση με την Πύλη του Πιπериού και το λιμάνι της Αλεξάνδρειας. Θεωρούσε ότι εκεί ήταν ο φυσικός χώρος των επαγγελματικών του εξορμήσεων.

Ένας έμπορος από τη Μυτιλήνη, ο κύριος Απόστολος, «άνθρωπος καλόγνωνος και τίμιος», όπως άκουσε να τον περιγράφουν, του πρότει-

* Τσερνίκι: Είδος καραβιού.

νε να στήσει στο νησί την επιχείρησή του από την αρχή. Να αρχίσουν μαζί τις μεγάλες εισαγωγές και εξαγωγές. Να κάνουν τη Μυτιλήνη να μοιάζει με Ευρώπη, να σμίξει εκεί το φως της Εσπερίας με το φως της Ανατολής.

«Μόλις θα φτάνουν τα μεγάλα καράβια στο νησί, θα αντικρίζουν μια πελώρια πινακίδα με τα ονόματά μας», του έλεγε ενθουσιασμένος. «Η δική μας επιχείρηση θα στέκεται ισάξια ανάμεσα στις άλλες μεγάλες επιχειρήσεις, στα ναυτιλιακά γραφεία που θα πρακτορεύουν μεγάλες ασφαλιστικές εταιρίες και καράβια, και σε ό,τι άλλο έχουν να φέρουν οι καινούργιοι καιροί που έρχονται, όπως ψιθυρίζεται», συμπλήρωσε προσπαθώντας να τον πείσει.

Ύστερα από πολλή σκέψη, ο Φιλόθεος αρνήθηκε την πρότασή του. Αποφάσισε να κάνει αυτό που του υπαγόρευε το ένστικτό του. Δίπλα του η Αρετή, καρτερική και στοργική, τον στήριζε σε κάθε απόφασή του. Η αγάπη και ο σεβασμός που έτρεφαν ο ένας για τον άλλο τους τύλιγε με ένα καλά σφιχτοδεμένο αόρατο πέπλο.

Οι δυο τους ταξίδεψαν με τον Πυθέα και έφτασαν ύστερα από ένα κοπιαστικό ταξίδι στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας. Μια ηλιόλουστη μέρα του Απριλίου πέρασαν την Πύλη του Πιπεριού, λίγο καιρό μετά την απόβαση του Βοναπάρτη στην Αίγυπτο.

Ήταν τότε, λίγο πριν από τη συνάντηση των δύο αιώνων, που ήρθαν σε επαφή δύο διαφορετικοί πολιτισμοί με βίαιο τρόπο. Και όλα αυτά εξαιτίας της μεγαλομανίας ενός ανθρώπου να δημιουργήσει μια νέα αυτοκρατορία και να εμποδίσει με αυτό τον τρόπο τον επεκτατισμό της Αγγλίας.

Το τοπίο που αντίκρισε ο Φιλόθεος του ήταν γνώριμο. Οι λιγοστοί μιναρέδες που υπήρχαν τότε πρόβαλλαν έξω από τα τείχη της πόλης. Όλα ήταν ίδια με την εικόνα που περιέγραφαν οι περιηγητές της εποχής.

Οι συνθήκες επίσης ήταν ευνοϊκές. Το κάλεσμα προς τους Έλληνες εμπόρους από τον Κλεμπέρ, τον στρατηγό του Βοναπάρτη, ήταν γνωστό. Η οικονομική κρίση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχε αποτελεσμα το εμπόριο στη λεκάνη της ανατολικής Μεσογείου να περάσει αρχικά στα χέρια των Βενετών και στη συνέχεια άλλων ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η Γαλλία, η Αγγλία, οι Κάτω Χώρες μπήκαν στη δίνη ενός αθέμιτου ανταγωνισμού με οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις.

20 Εκείνη την εποχή επίσης ξεκίνησε το μακρύ ταξίδι της Αποδημίας

των Ελλήνων στην Αίγυπτο, το οποίο κορυφώθηκε τον δέκατο όγδοο αιώνα.

Για τον Φιλόθεο μετρούσε η ιστορία της Πύλης του Πιπεριού και ο μύθος που την περιέβαλλε. Είχε κι άλλους λόγους να θεωρεί ότι η νέα του πατρίδα, παρά το γεγονός ότι ήταν υπό κατοχή, μπορούσε να παίξει σπουδαίο ρόλο στο ζήτημα της απελευθέρωσης της Ελλάδας. Είχε μάθει από τους μεγάλους δασκάλους του Γένους ότι ο Διαφωτισμός, το πνευματικό και φιλοσοφικό ρεύμα που είχε κυριαρχήσει στην Ευρώπη τον δέκατο όγδοο αιώνα, έφερε νέες αντιλήψεις και νοοτροπίες που οδήγησαν στη Γαλλική Επανάσταση.

Τώρα πληροφορούνταν ότι και η Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα και οι ελληνικές παροικίες είχαν δεχτεί την επιρροή του κινήματος αυτού. Έτσι γεννήθηκε ο Ελληνικός Διαφωτισμός. Έμποροι, κοτζαμπάσηδες, Φαναριώτες, κληρικοί, δάσκαλοι, λόγιοι, επηρεασμένοι από τη γαλλική παιδεία, ενώθηκαν σε έναν κοινό αγώνα συσπείρωσης των απανταχού Ελλήνων, συνδράμοντας με τον τρόπο αυτό στο κίνημα του Φιλελληνισμού. Η Φιλική Εταιρία, μέσω των εκπροσώπων της, ανακάλυπτε τους όπου γης Ρωμιούς. Η Αλεξανδρινή Εκκλησία του Αγίου Σάββα όρκιζε, χωρίς περιορισμούς, τους Φιλικούς.

Την περίοδο της γαλλικής κατοχής της Αιγύπτου σημειώθηκε αύξηση της εισροής των Ρωμιών στη χώρα. «Μακριά από τη σκλαβωμένη πατρίδα θα μπορούσαν να οργανώσουν την υπόθεση της Λευτεριάς», έλεγαν ο Φιλόθεος και άλλοι θαμώνες του καφενέ.

Πολλοί Έλληνες της Διασποράς είδαν με καλό μάτι την εισβολή των Γάλλων στην Αίγυπτο. Στις τάξεις του στρατού θα μπορούσε να εκπαιδευτεί μεγάλος αριθμός Ελλήνων, οι οποίοι θα ήταν χρήσιμοι για την πατρίδα. Το ίδιο πίστευε και ο μεγάλος διανοητής Αδαμάντιος Κοραής*.

Τό ἄσμα πολεμιστήριον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ περὶ ἐλευθερίας μαχομένων Γραικῶν τυπώθηκε το 1800 στο «Ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἑλληνικῇ Τυπογραφίᾳ». Το 1801 εκδόθηκε στην Αλεξάνδρεια το *Σάλλπισμα Πολεμιστήριον πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ευρισκομένους Γραικοὺς***.

«Τα ποιήματα αυτά τονώνουν», όπως αναφέρεται στα αλεξανδρινά κείμενα,

* «Για τον Ελληνισμό της Αιγύπτου», όπως καταγράφηκε στα κείμενα των Αλεξανδρινών λογίων, «στα χρόνια της Γαλλοκρατίας, η μεγαλύτερη περγαμηνή είναι η στοργή και το ενδιαφέρον που έδειξε για τους μαχητές του ο μεγάλος Έλληνας στοχαστής».

** Τα σπάνια αυτά βιβλία βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Το πρώτο βιβλίο

«το ηθικό των Ελλήνων επιχειρώντας να στρέψουν το ενδιαφέρον τους προς την απελευθέρωση της Ελλάδας».

Η πρώτη στροφή του πρώτου ποιήματος, που συνήθως τραγουδούσαν όταν πολεμούσαν οι μαχόμενοι Έλληνες, μας προτρέπει να συμμεριστούμε τον ενθουσιασμό τους. «Δε συγχέανε τη Γαλλία με την Ελλάδα, αλλά κατανοούσαν με το πρωτόγονο, οξύ αισθητήριό τους την ενιαία αξία της Λευτεριάς», αναφέρεται στα κείμενα της εποχής. Το μικρό σχήμα του βιβλίου, δεκαεξασέλιδο, διευκόλυνε. Μπορούσε να χωρέσει στις τσέπες των στρατιωτών. Το ποίημα είχε οχτώ στροφές. Οι δύο πρώτες είναι ενδεικτικές του περιεχομένου του:

Α

Φίλοι μου συμπατριῶται
Δοῦλοι νά 'μεθα ὥς πότε
Τῶν ἀχρείων Μουσουλμάνων,
τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων;
Ἐκδικήσεως ἡ ὥρα
Ἦφθασεν, ὦ φίλοι, τώρα·
Ἡ κοινὴ ΠΑΤΡΙΣ φωνάζει,

Μέ τά δάκρυα μᾶς κράζει:
«Τέκνα μου, Γραικοὶ γενναῖοι,
»Δράμετ' ἄντρες τε καὶ νέοι
»Κ' εἶπατε μεγαλοφώνως
»Εἶπατε τ' ὅλοι συμφώνως,
»Μ' ἐνθουσιασμόν μεγάλον:
»Ἐως πότε ἡ τυραννία;
»ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ».

περιέχει τη γαλλική μετάφραση του κειμένου σε πεζό, με τον τίτλο *Chants de guerre de Grecs qui combattent en Égypte pour la cause de la liberté*.

«Ο Γ. Βαλέτας, στα “Απαντα” του Κοραή που κυκλοφόρησαν με επιμέλειά του», σημειώνει ο Αλεξανδρινός λόγιος Μανώλης Γιαλουράκης, «παραθέτει το ποίημα κολοβωμένο και με παραλλαγές από νεώτερη έκδοση».

Το σωστό κείμενο του ποιήματος, που μεταφέρεται στα δικά του γραπτά, όπως αναφέρει ο Αλεξανδρινός λόγιος, «είναι από την αυθεντική έκδοση της κατ’ Αίγυπτον Ελληνικής Τυπογραφίας».

Στη μουσική του, η Φιλική Εταιρία και ο Ιερός λόχος, είκοσι χρόνια μετά, θα προσαρμόσουν το κείμενο του ύμνου τους. «Να ’ναι κι η μουσική του Κοραή;» διερωτάται ο Μανώλης Γιαλουράκης.

Χρόνια αργότερα, οι Αλεξανδρινοί λόγιοι θα μιλήσουν για τη λογοτεχνική αξία αυτών των ποιημάτων: «Σήμερα, μπορεί να μην προσφέρουν τίποτα στον Αισθητικό της Λογοτεχνίας. Η αξία τους βρίσκεται αλλού», σημειώνουν. «Είναι δεμένη με την ιστορία του Ελληνισμού, έδωσε φτερά και δύναμη, επίσπευσε την αφύπνιση των ραγιάδων...» Δεν παρέλειψαν οι Αλεξανδρινοί λόγιοι να αναφερθούν και στα βιβλία του Κωνσταντίνου Ράδου (1862-1931), ιδρυτή της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρίας της Ελλάδας. Σε αυτά ο Ράδος κάνει αναφορά στους αγώνες των Ελλήνων που πολέμησαν στο πλευρό του Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

<i>Μέ μεγάλην ἀφροσύνην</i>	<i>Ἦσαν ὅλα εἰς τὰς χεῖρας·</i>
<i>Τῶν Γραικῶν τὴν κατασχύνην</i>	<i>Κ' ἄν ἀπέθνησκε τῆς πείνας,</i>
<i>Τοῦρκος φεῦ! μᾶς ἐτυράννει</i>	<i>Ὁ Γραικός ἐσιωποῦσε,</i>
<i>Καί ἄλλοῦ που δέν ἐφάνη</i>	<i>Νά λαλήσῃ δέν τολμοῦσε.</i>
<i>Τόση βία κ' ἀδικία</i>	<i>Ἔως πότε Μουσουλμάνους</i>
<i>Τόση καταδυναστεία,</i>	<i>Ἵποφέρομεν τυράννους;</i>
<i>Τῶν ἀχρεiestάτων Τούρκων</i>	<i>Ἔως πότε ἡ δουλεία;</i>
<i>Τῶν ἀγρίων Μαμελούκων,</i>	<i>ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ!</i>

Ο Ιωάννης, ο πρωτογίος του Φιλόθεου, ανατράφηκε με αυτές τις ιδέες. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της εθνικής παλιγγενεσίας ένιωθε να ταυτίζεται με τους ήρωες της εποχής εκείνης. Θαύμαζε τα κατορθώματα του Σμυρνιού Νικόλα Παπάζογλου ή, όπως αλλιώς τον αποκαλούσαν, Τσεομελή. Ο ναύαρχος του ποταμίσου στόλου του Μαμελούκου Μουράτ Μπέη αντιμετώπισε τους Γάλλους εισβολείς με τόλμη και ηρωισμό.

Ο Βοναπάρτης εκτίμησε την πολεμική δεινότητα του αντιπάλου του. «Μόνο οι γενναίοι αναγνωρίζουν κι εκτιμούν τους ήρωες», έλεγε συχνά ο Φιλόθεος. «Ακόμη κι όταν βρίσκονται στην πλευρά των ηττημένων». Ο αρχιστράτηγος αναζήτησε τον Παπάζογλου. Αυτή τη φορά ο ναύαρχος θα πολεμούσε με τα χρώματα της Γαλλίας. Μέχρι τότε είχε την ευκαιρία να γνωρίσει αρκετούς Έλληνες, τον εκπρόσωπο της Κοινότητάς τους, μερικούς εμπόρους, κι αυτούς που βοήθησαν στην οργάνωση του πρώτου ελληνικού τυπογραφείου που έφεραν οι Γάλλοι στην Αίγυπτο.

Ο Παπάζογλου δέχτηκε την πρόταση. «Ίσως να είχε στην άκρη του μυαλού του αυτό που απασχολούσε κάθε Ρωμιό. Δίνοντας καλά δείγματα της αφοσίωσής του, μπορεί ο Βοναπάρτης να γινόταν ελευθερωτής της πατρίδας του», έλεγαν.

Ο Φιλόθεος για όλους αυτούς τους λόγους δεν έφερε αντίρρηση στον γιο του όταν του ζήτησε την άδεια να πάρει μέρος σε αυτό που ετοίμαζε ο Βοναπάρτης.

Στις 27 Οκτωβρίου 1798 ο Βοναπάρτης ίδρυσε την πρώτη ελληνική δύναμη της Αιγύπτου που τέθηκε υπό τις διαταγές του Νικόλα Παπάζογλου. Η δύναμη αυτή εξελίχθηκε στην Ελληνική Λεγεώνα, η οποία αριθμούσε δύο χιλιάδες άνδρες, εκ των οποίων είκοσι ένας ήταν Έλληνες αξιωματικοί.

Μετά την ήττα του στρατού της Ανατολής, ο Ιωάννης, με δική του πλέον πρωτοβουλία, ακολούθησε τον Παπάζογλου. Η εκτίμησή του για τον Γάλλο κατακτητή δεν είχε αλλάξει, παρά την ήττα του και τις παραλείψεις του. Πολλοί άλλοι Έλληνες ακολούθησαν τους Γάλλους ενώ άλλοι προτίμησαν να ενταχθούν, στα χρόνια που ακολούθησαν, στο στρατό του νέου κυβερνήτη της χώρας, του αναμορφωτή και αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μωχάμετ Άλη.

Η θάλασσα, ακόμη και όταν την αγναντεύεις από μακριά, ακόμη και όταν βρίσκεσαι στη στεριά, παρακινεί το νου να ταξιδεύει πιο γρήγορα κι από ένα γεροδεμένο σκαρί. Κοιτάζοντάς την μέσα σε λίγα λεπτά μπορείς να συμπυκνώσεις σημαντικά κομμάτια της ζωής σου. Να τα ενώσεις κι όλα μαζί να μοιάζουν άλλοτε φωτεινά κι άλλοτε σκιασμένα από ματαιώσεις κι ερωτηματικά. Σαν να 'ναι ο εαυτός σου ένας αφηγητής της δικής σου διαδρομής.

Τον Φιλόθεο απασχολούσαν τόσο οι νίκες του γαλλικού στρατού όσο και οι ήττες που συνοδεύονται από κακουχίες. Μάθαινε για την τύχη του Γάλλου στρατηλάτη με την οποία ήταν συνδεδεμένη αυτή του γιου του, του Ιωάννη. Γνώριζε επίσης ότι η ήττα του Βοναπάρτη στην Αίγυπτο έπληξε ανεπανόρθωτα το κύρος του μεταξύ των στρατιωτών της Μεγάλης Στρατιάς, παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες που είχε σημειώσει στη μάχη των Πυραμίδων. Τη νίκη στη μάχη αυτή σκίασε το Βρετανικό Ναυτικό υπό τον λόρδο Νέλσον. Κατόρθωσε να αιφνιδιάσει τα γαλλικά πλοία στη ράδα του κόλπου του Αμπουκίρ βυθίζοντας μεγάλο αριθμό από αυτά.

Ο αρχιστράτηγος αποφάσισε να επιστρέψει στη Γαλλία. Είχε εξάλλου μάθει ότι το Διευθυντήριο στο Παρίσι ενεργούσε αυτόνομα λαμβάνοντας αποφάσεις. Αφήνοντας πίσω του τον στρατηγό Κλεμπέρ να αντιμετωπίσει την οργή των στρατηγών, εγκατέλειψε το στράτευμα της Ανατολής στη μοίρα του. «Η προσπάθεια του Βοναπάρτη να ενισχύσει τη γεωστρατηγική θέση της Γαλλίας και να πλήξει το βρετανικό εμπόριο είχε το πιο άδοξο τέλος», διάβαζε ο Φιλόθεος στα έντυπα που έφταναν στα χέρια του από τον Αναστάσιο.

Έμαθε επίσης ότι σύντομα ο Κορσικανός έγινε δημοφιλής στον γαλλικό λαό, και ότι κατέλαβε την εξουσία με πραξικόπημα. Από το σημείο